

ACC. N:R. **M. 10389**: 1-24.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: *Skåne* Upptecknat av: *W. E. Wilhelmsson*
Härad: *L. Isbo* Adress: *Kvidlinge*
Socken: *Kvidlinge* Berättat av: _____
Uppteckningsår: *1947* Född år *1868* i *Brunnby*

När den nya tiden kom till bygden. s. 1-24

LuF 59.

ACC. N:R **M. 10389**: 1.

Landskap: *Skåne*
 Härad: *Södra Isbo*
 Socken: *Kvidinge*
 Uppteckningsår: *1947*

Upptecknat av: *H. E. Wilhelmsson*
 Adress: *Kvidinge*
 Berättat av: *—*
 Född år *1868* i *Brunnby, M.l. län*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV1.När den nya liden kom till bygden.

Lu F 59.

Den by, Länna i Kvidinge socken, dit jag med mina föräldrar kom som spräd och där min hufvudsakliga lifsgjerning utfördes, har jag lagit som förebild vid besvarande af denna frågelista. Hvad som kan sägas om denna by eger tillämpning, i det stora hela om alla socknens byar, ja de flesta byar i nordvästra Skåne. Byn är urgamal och som alla gamla byar här belägen på de lätbrukade sand och grusmarker som sträcka sig utmed och nedanför Löderåsen. Denna by, såväl som alla gamla byar här, har fått sitt läge inntill starka källspring med godt och friskt vatten. Jordbruket bedrefs i äldre liden enligt det gamla legskiftesbruket. En i byn befintlig karta visar hur byns

vägar voro uppdelade i legar för de olika hemmanen. Kartan har vid laga skiftet blifvit öfversiktad i och för detta.

År 1808 gjordes här första ansatsen att byta med det gamla häfolvorna genom en så lydande ansökan:

"I de byar der egarna ligga strödda uti ett mångfaldigt och oredigt skifteslag samt en ännu större del består af odlingsbara fältsmarker, samfädda med en mängd af grannar, hvilka några, till sitt och det allmännas intresse eode lust att genom odling förbättra jorden, men af de andre, häre i sina förfäders bruk, alltid blifver hindrad så länge samfälligheten varar, är det af högsta vikt att få sina egor utbrutna och deretter kunna använda sin tid till dess odling och förbättring, det är därför och med stöd af Kgl. Maj:st nådiga enskiftesförfattning som jag hos Eders höga nåd eller ödmjukast vågar ankälla det herr kommissions Landmätaren Johan Berger blifver förordnad att med första som skä kan verkställa enskifte för mitt egande 3/8 lönedesels krona arbetshemman N: 5 Länna uti

Skiddinge socken af Lönna Åbo härad och Christianstads
län, framhårdar med djupaste vördnad Eders Nådes
Länna den 30 Aller ödmjukaste Genare
juli 1808" Ohla Pehrsson

Denna ansökan väckte i byn allmän upprördhet, det har
omtalats att bönderna voro unddeles öfver sig gifna, de sågo det
som den värsta olycka, som därtill gäto öfver byn. Grannbyarna
blefvo äfven upprörda, då det äfven kom att vid förretningen
berösa dem. Protokollen visa att allmogén sökte på allt sätt
sabotera förretningen, det framhölls äfven att landet lig i krig.
Arbetet förskred sakta med regleringar gent emot grann-
byarna. Då lykte försten J. H. Krook synad om böndernas
inköpts sökandes egendom, åter kallade ansökaningen. En
hel del mätningar och andra arbeten voro då utförda hvar
för sig enades om att förretningen slutfördes som störskif-
te, byarna emellan, de värsta sammanblandningarna, särskildt
i ålmarkerna undanröjdes. Efter en mängd sammanträden
blef ett godt stycke arbete utfördt men då skref man 1811.

Bönderna förlöste dock att det endast var en "galjenfrist" som kommit dem till del och att för en senare måste de bita i det sura äpplet. Troligt är att att flera kommo till insikt om att ett annat sakernas tillstånd dock vore fördelaktigt. De som så kunde beredde sig också på det som komma skulle. Författningarna föreskrefvo att de bönder som hade de sämsta byggnaderna måste först komma ifråga vid utflytning. De bäst situerade lögarna iten med nybyggnader. Så i vår by der egaren till N:1 och min farfars far, uppförde vardera en grästensmurad ladugårdsbyggnad af för den tiden ovanliga mått. Begge blefvo också kvarboende vid laga skiftet. Farfars fars byggnad uppfördes 1817 och refs af mig 1912 i och för nybyggnad.

Stadgan om Laga Skifte utkom år 1827 och förnyades 1866. Småt nog efter denna tillkomst, blef den ens byn efter den andra skiftad. I vår by var det åter N:5, hvars ägare Tuve Lagarson, ingaf ansökan om skifte. Man talar alltid här om "enskiptet" fast det var laga skiftesstadgan som lög till grund

för förvärdningen. Nu hade tiden mogen för denna genomgripande reform. Af prästrikollen framgår att allt gick i enlighetens tecken, fast de som måste utflytta tog det som en landsförvisning.

De utflyttande fingo under ett antal år rikligt understöd af de kvarboende och efter några år funno de att de utvållt den bästa delen, skördarna på deras jungfruliga, feta bejordlar gjorde dem snart till socknens förmågnaste. Laga skifte utfördes här i något tempo: Ansökan den 10 nov 1830, afslutning den 13 dec 1831. Alla byar äro numera, så vidt jag vet, skiftade, men en hel del oskiftade områden, tillhörande byar, finnas, såsom mossälgter och skogsmarker m. fl. Dessa välla ofta en hel del besvär vid ägostyckningar o. d.

Bystämman. I de flesta af trakten's byar hålles årligen bystämma fast intresset för dem allt mera slappnat af på grund af att det är få ärenden som numera falla under stämmas domsjö. Ljfligast går det till den seden med äldermanskatas förtäpser. I vår by finns en byaläsa, rätt enkel, och nog ganska gammal, fast omvälad 1884. Denna läsa flyt-

Läs omkr. den 25 mars och går med och omkring till de olika hem-
manen der ägaren blir älderman för året. Lådan innehåller en
del lösa papper och en räkenskapsbok för de små utgifter som
falla på byn. Den är för liten att fylla protokollerna från skiftena
 hvilka äro inbundna, den stora bykartan förvaras i en särskild
låda af yngre datum. På samlingen bjuder äldermannen kaffe
då han lemmer lådan och ljusten (sin skur). För enstaka gånger
oro sammanträderna många och en tid efteråt oro ärendena ej
få man ha försvunnit efter hand. Egert förkommer ej numera
vid årsammanträdet, för bjöds vid "sankning" en eller två "gökar"
men Länna har alltid ansetts som nyktert, och der blef aldrig
något "fylleri". I vissa andra byar har det gått lifligare till, t. ex.
Kvidinge-by men öfver allt, hvad jag vet, så går allt nyktert och
slädat till väga. De gamla byarna: Kvidinge-by, Tranarps och
Magleby ha fortfarande sina bystämmor. Byhorn eller trum-
ma har jag aldrig hört omlälas såsom förkommande här på
orten. Kallelse till bystämma har för skett genom att budas i från
sig sedan äldermannen budat sin närmste "nabo".

Föreningsväsendet har i många fall ersatt det gamla byalagets funktioner men icke i visst fall, så helt, solidariteten är ej så starkt fötad som den var i en urgammal by. Traditionen rocks sällan eller aldrig och så hade man sin lagfästa byaordning. Det är ofta så att en bys medlemmar tillhåller olika föreningar af samma slag t. ex olika bröskföreningar, hvilket kan väcka konkurrens, ja illlojal sådan, med åtföljande osämja och bråk. Detta har dock allt mera jämnat ut sig, då lidslaget allt mera framträngt samhällsighet mellan jordbrukarna. Första bröskföreningen bildades på 80: talet och nu finnas 3-4 sådana. Flertalet* tillhöra "Centralföreningen" och göra sina uppköps af utsäde, gödning, fodermedel m. m. genom denna och äfven försälja en stor del af sina produkter genom den- samma. Lockens mjölkproducenter ha ingen mejeriförening inom socknen de tillhöra dels Åstorp och dels Åsbo me- jeri föreningar. — Kolaskole ("gilleskole") fanns inom alla de gamla byarna och innefattade äfven de oberättmar i byn. Vid byns sprängning höll man dock länge fast vid det gam-
* jordbrukare

la, d. v. s. "utflötarna" blefvo alltid bjudna så snart någon familjefest egde rum. Detta höll i sig c:a tvänne generationer, men är nu bortlagd och ej ens de kvarboende iakttaga den gamla seden att bjuda hela byn. En af orsakerna här till är att under årens lopp ha stöta förändringar skedd i fråga om befolkningen i byarna. I min by l. ex. var i min barndom hela byns befolkning besläktade med hvarandra. Nu har genom försäljningar, alla byns hemman kommit i främmande händer, med undantag af ett och det är bortärenderadt till en främling. I vissa fall har ingen son funnits i andra fall ha söner sökt sig andra yrken, ofta gällt läsvägen. Samma förhållande råder mer och mindre i socknens öfriga byar.

Jordbruksförbättringarna började, kan man säga, så snart skiftet afslutats. Mycket af byarnas jord, afven den som tillfall de kvarboende, låg som skogsmark, men bestod af fet mylla eller ofta, styf men bördig lera. Snart nog bör man ita med uppodling och afdikning af dessa marker.

Med tidens ofullkomliga redskap tog detta arbete lång tid, men på 1870: talet var praktiskt taget all byarnas brukbara jord odlad. Man röjde skogen, skär med skärjern grästörpen brände denna och tog i några år goda skördar. Exskiftets bruket spred sig hit, hvarifrån eller hvem som först började vet jag ej. Man lade ut sina åkrar i ordentliga skiften. Man grävde öppna afloppsdiken, till en början afven öppna uppsamlingsdiken med bestämda mellanrum, "grobasleche". På hemmet på 60: talet lächdikena, först med ris eller sten sedan allmänt på 70: talet ersatta med tegelrör. På 80: talet var så godt som all traktens åkerjord lächdikad. Under samantid lid präst och mörklungen, all åkerjord prästider mer- get. Skördarna blefvo under några år enorma, men snart kom ett bakslag, grödorna försämrades ogräs tog öfverhand. särskildt hästtörpen (lusilago) höll på att kväfa säden. Rotfruchtodlingen kom med räddningen, genom den inten- siva drift den kräde och dess kraf på konstgöding. De all mera intensiva redskap som kommo gjorde också sitt.

"nu går folk till kyrkan, nu får vi sluta" och det gjorde vi, ingen lek utomhus då gudstjänsten frögick. Hur är det nu?
Eldar söndagen är vårt lands flesta ungdommar upptagna med att sporta och läsa eller de flesta att äro lärlingar. Jag vill här ej yttra mig om saken, endast konstatera skillnaden emellan för och nu. Vid husförhöret kommo så godt som alla tillstädes, många, särskildt jävare som kommit från Nordhåmes skogschovar, kommo med darrande knän, blyfande för vår gamle präst, de visste sig ha sämre underbyggning än vi som genomgått dennes stränga konfirmandskola. Husbänderna gäfer alltid alla frid dagen innan förhöret och jag minns drängar och frigor sitta och ifrigt och högljudt läsa katekesen. Förhöret varade hela dagen och en kungörelse från predikstolen, söndagen innan kallade på fm. "göfse och äldre" samt på em "jävare och ungdom". Middag intogs prästen hos någon af de större bönderna. - Efter förhöret märktes hur något tryckande lättmat, ungdommen genomgick och skrattade åt bakvända och komiska svar som förkom-

mit under förhöret och alla voro glada öfver att det var
förbi för denna gången. En episod som länge lefvt kvar
i folks minne var följande. Förhöret hölls i Magleby.
Då kom bl. a. en gubbe, Ola "Bungat" (Baumgärdt), känd
gammal och en smula enfärdig men "krick i mängden". Prostén
kände Ola och gaf honom en fråga som han ansåg lätt.
Den lød: "Hvad hette Guds son"? Ola: "De e intet so godt
o si i en knapphet". Prostén: "Tycker du Ola det var en
svår fråga"? Ola: "Å ja skulle sät, de e intet fatit
for den som ved ed" men ^{for} den som intet ved ed e de fatit
noch, o ja kan intet må noma geder ("gälv") här frågar och svar.
Prostén: "Hur blev Ola det blif för honom på den yttre stäm-
dagen". Ola med en suck: "Å ja skulle sät, de blifv vä
galad". Prostén verkade med mit i Kvidinge i 47 år men
ej något af hvad han sade har så hos folket lefvt kvar
som Olas: "Det är intet svårt för den som kan det, men för
den som intet kan det är det svårt nog. Fram mot sekelskip-
let dog förhöret så smärningom bort. Tjenstefolket slutade

förel och sedan mannen i allmänhet. Till slut kommo endast några kvinnor. I vår by var jag den siste manlige berökanen under de två sista förelöfarna, omkr. 1895, sedan utlystes ej vidare förelöf i vår socken. Döde och begrafnings seder ha under tidens lopp i någon mån förändrats, men utan någon framträdande förändring i det stora hela. Första förändringen har samband med byggande af härhus. Förut då liksom behölls hemma i sorgehuset förkom en del som numera bortfärit t. ex. "liktal" m.m. Den mällid eller minnesfest som brukas hålles numera nästan alltid för en pensionsat. e. d. Det är svårt att yttra sig om i hvad mån väckelserörelser, som ju förkommit, inverkat på den nya tiden, dock ett är säkert, nykterheten har i stor utsträckning runnit lering och jag menar att de rena religiösa väckelserna i stor utsträckning bidragit här till, ja mer än T. O. T. och andra. Ej blott de väckta ha blifvit nyktra utan många utomstående ha lagit intresset af väckelsens framgångar.

Ufråga om förändringar i samband med högkonjunkturer, så är det nog så att allmogens i allmänhet söker och söker, att i mån af möjlighet komma upp till en standard jämförd med "öfrer klassen" och vid högkonjunktur blir det ju möjligheten bättre. Under första världskriget var det ju i viss mån högkonjunktur men denna kom ej hinder eller annan allmoges något vidare till del, det blef endast ett antal "gulacher". De största förändringarna ha angående allmogens skett efter sista kriget. Det är de sociala välfärdsanordningarna i någon mån, men i största utsträckning bristen på arbetskraft som gjorde att så ofantligt mycket inom jordbruksdriften och dit hörande, kommit att förändras. Några andra påfallande högkonjunkturer kan man ej tala om, kanske de första 10 åren efter merglingen. För min personliga del ser jag tillbaka till de sista åren före 1914 som de bästa och lugnaste för allmogemannen. Arbetskraft fanns och arbete fanns. Jordbruket bar sig godt och arbetarnas löner voro komna upp till en nivå som gjorde att de kände sig nöjda och i allmänhet belåtna.

Högkonjunkturen glömmas lätt, men lågkonjunkturen särskildt på grund af missväxt befrä kom rätt så länge. Det är jag föddes var en sådant, ännu veta så godt som alla att bara om 1868, som någon ting särskildt svårt och år 1917 ligger ej långt efter och det är ju många som minns detta svåra år, tillika under brinnande krig i Europa och så godt som fullkomlig afstängdhet för oss.

Låt oss jag säga att mycket af det försvunna gamla var att för godt att slopas. Annat deremot kan man utan saknad undvara. Mycket af det nya, måste väcka vår tacksamhet, annat deremot måste vi söka få bort eller söka hålla borta. Bland det förra är "folkhemmet" bland det senare, att det ej förvandlas till en anstalt der individens frihet förkväfves. Gud bevarat fosterlandet, tinga är att annat sin.